

УДК 340.12:323.15

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.1.8>

ТЕОРІЯ НАЦІЇ У НАУКОВІЙ КОНЦЕПЦІЇ ЛЕВА РЕБЕТА

Пирій Н.С.,

*аспірант кафедри історії держави, права
та політико-правових учень*

*Львівського національного університету
імені Івана Франка*

ORCID: 0009-0009-8629-7725

e-mail: nazarnazarenko89@gmail.com

Пирій Н.С. Теорія нації у науковій концепції Лева Ребета.

У статті проаналізовано життєвий і творчий шлях Л. Ребета, його загальнотеоретичні погляди про становлення та розвиток нації. Значну увагу приділено характеристиці ґрунтовних наукових праць Л. Ребета з теорії та історії української нації, зокрема: «Формування української нації»; «Теорія нації»; «Походження українців, росіян, білорусів у світлі сучасних советських теорій»; «Світло і тіні ОУН» та ін.

Показано, що у своїй науковій концепції про становлення та розвиток нації Лев Ребет детально розглядав причини упадку, господарської та культурної ізоляції української спільноти за часів Золотої Орди, аналізував причини територіальної роздробленості українських князівств та визначив значення Галицько-Волинської держави для продовження державного життя українського народу. На історичних прикладах Л. Ребет визначив негативні впливи на українське населення в умовах литовської та польської окупації українських земель. Л. Ребет слушно зауважував, що під час відродження українського народу важливу роль відігравали релігія і православна віра, які протиставлялися католицизму і ополяченню та стали носіями української традиції та формуванню національної свідомості. Саме українське міщанство, частина дрібної шляхти та ремісники виявились носіями культури та державницьких традицій. Однак, тільки незалежна українська військова козацька верства стала тією військово-організаційною силою, яка швидко набирала рис національної держави, а в добу гетьманування Богдана Хмельницького завдяки військовим та політичним успіхам козаків постала одна із наймогутніших на той час Українська держава, яка відіграла визначну націотворчу роль і впродовж кількох років на її території «кристалізувалась українська спільнота, зближуючись до вищого типу – до нації», в якій основною політичною силою було козацтво.

У статті розкрито, що Л. Ребет в своїх працях розглядав націоналізм як ідеологію, яка має бути заснована на почуттях національної гідності, самоповазі та національній свідомості. Л. Ребет переконливо доводив у своїх працях, що український народ має право на політичне самовизначення і створення власної держави. Л. Ребет вважав, що для побудови власної держави, насамперед, необхідно спочатку підвищити національну свідомість та культуру народу. На думку Л. Ребета, для цього необхідно українському народові повернутися до своїх національних коренів, до власної історії та культури, щоб зберегти та утвердити свою національну ідентичність. Політичні погляди Л. Ребета є актуальними і для сучасної України, зокрема його розуміння сутності націоналізму. Л. Ребет справедливо зазначав, що націоналізм як ідеологія має бути заснована на принципах національної свободи, самовизначення, самоврядування, рівності, справедливості та відповідальності. У своїй науковій концепції Лев Ребет наголошував на важливості збереження української культури та мови, на збереженні національної ідентичності українців. Націоналізм повинен бути демократичним та соціальним. Він прагнув до створення національно-визвольної організації, яка би об'єднала різні верстви населення та працювала на користь всього українського народу. Л. Ребет віддавав перевагу створенню національної державності, але вважав, що джерелом влади в державі має бути народ, а не політична еліта. Особлива актуальність поглядів Л. Ребета на важливість моральних чеснот та культурних цінностей, таких як свободолоубство, справедливість,

чесність, працьовитість, творчість, традиції, релігія та мова. Л. Ребет вважав, що ці цінності є важливими для українського та інших народів.

Ключові слова: теорія, нація, держава, право, концепція, Україна.

Piriy N.S. Theory of the nation in the scientific concept of Lev Rebet.

The article analyzes the life and work of L. Rebet, his general theoretical views on the formation and development of the nation. Considerable attention is paid to the characterization of L. Rebet's fundamental scientific works on the theory and history of the Ukrainian nation, in particular: "The Formation of the Ukrainian Nation"; "Theory of the Nation"; "The Origin of Ukrainians, Russians, Belarusians in the Light of Modern Soviet Theories"; "The Light and Shadows of the OUN", etc.

It is shown that in his scientific concept of the formation and development of the nation, Lev Rebet examined in detail the causes of the decline, economic and cultural isolation of the Ukrainian community during the Golden Horde, analyzed the causes of the territorial fragmentation of the Ukrainian principalities and determined the importance of the Galicia-Volhynia State for the continuation of the state life of the Ukrainian people. Using historical examples, L. Rebet identified the negative impacts on the Ukrainian population under the Lithuanian and Polish occupation of Ukrainian lands. L. Rebet rightly noted that during the revival of the Ukrainian people, religion and the Orthodox faith played an important role, opposing Catholicism and polonization and becoming the bearers of Ukrainian tradition and the formation of national consciousness. It was the Ukrainian bourgeoisie, part of the petty gentry, and artisans who proved to be the bearers of culture and state traditions. However, it was only the independent Ukrainian military Cossack stratum that became the military and organizational force that quickly acquired the features of a national state, and in the era of Bohdan Khmelnytsky's hetmanship, thanks to the military and political success of the Cossacks, one of the most powerful Ukrainian states of that time emerged, which played a significant nation-building role and for several years "crystallized the Ukrainian community, approaching a higher type - the nation", in which the Cossacks were the main political force.

The article reveals that L. Rebet in his works considered nationalism as an ideology that should be based on feelings of national dignity, self-respect and national consciousness. L. Rebet convincingly argued in his writings that the Ukrainian people have the right to political self-determination and the creation of their own state. L. Rebet believed that in order to build one's own state, first of all, it is necessary to raise the national consciousness and culture of the people. According to L. Rebet, this requires the Ukrainian people to return to their national roots, to their own history and culture, in order to preserve and establish their national identity.

In his scientific concept, Lev Rebet emphasized the importance of preserving Ukrainian culture and language, and of preserving the national identity of Ukrainians. Nationalism should be democratic and social. He sought to create a national liberation organization that would unite different segments of the population and work for the benefit of the entire Ukrainian people. L. Rebet favored the creation of national statehood, but believed that the source of power in the state should be the people, not the political elite. Rebet's views on the importance of moral virtues and cultural values, such as freedom, justice, honesty, diligence, creativity, traditions, religion, and language, are particularly relevant. Rebet believed that these values are important for Ukrainian and other nations.

Key words: theory, nation, state, law, concept, Ukraine.

Постановка проблеми. У сучасних умовах війни росії проти України в суспільстві спостерігається підвищений інтерес до вивчення витоків, етапів становлення та розвитку української нації та її державності. Це має важливе значення для усвідомлення своєї національної ідентичності, тобто відчуття належності до української нації як конкретно-історичної форми етносоціальної спільноти українців, яка об'єднана певною самоназвою, географічним та етносоціальним походженням, єдиною мовою, територією, історією, культурою, релігією, правом, глибинними економічними зв'язками, комплексом духовно-культурних і політичних цінностей [1, с. 415]. Крім цього, знання історії української нації та її держави формує моральну опору, правову підставу та підсилює мотивацію для обстоювання національних ідеалів духовного розвитку нації та захисту територіальної цілісності та суверенітету Української Держави.

Мета статті – проаналізувати загальнотеоретичні погляди Л. Ребета про становлення та розвиток нації, а також визначити її місце і роль у створенні держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У історико-правовій літературі деякі питання характеристики загальнотеоретичних поглядів Л. Ребета про становлення та розвиток нації фрагментарно висвітлювали українські науковці, зокрема, Т. Андрусак, І. Бойко, Г. Герасимова, В. Гончаренко, П. Едер, В. Кульчицький, Л. Нагорна, О. Панченко, І. Патриляк, Б. Тищик, І. Хома та інші.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, історія виникнення та розвитку української нації, її мови, звичаїв, традицій, права, релігії була і є разом з тим історією її боротьби за створення своєї державності та права, оскільки в бездержавній, аморфній формі, без права жодна нація чи народ довго проіснувати не зможе, не зможе захиститися від зазіхань більш організованих та часто агресивних інших націй чи народів [2, с. 790]. Результатом матеріального і духовного розвитку будь-якої нації є створення національної держави. З цього приводу вдало висловився В. Винниченко: «як і у всякої індивідуальної істоти на землі найперша потреба – це зберегти своє життя, забезпечити його розвиток, передати спадщину в наступні покоління; так і для кожної нації власна держава є найкращим засобом збереження життя і розвитку. Нація без державності є покалічений людський колективний організм. Через те так жагуче всі, так звані «недержавні нації» прагнуть своєї держави...Українська держава, українська державність на Україні є. Її створив народ, вся українська нація в процесі великого перевороту життя в «тюрмі народів» – Росії. Без цієї творчості ніякі вожді, проводі, міністри не могли б і одного камінчика в будівлі української державності покласти. А так само через це і зруйнувати цю будівлю не так легко. А наскільки вона міцна, показує той факт, що найбільші вороги її руські імперіалісти в усіх виглядах (чи то так званої демократії, чи так званого комунізму) не мають сили (а тому й сміливості) розвалити її» [3]. З цього випливає, що українська нація була творцем української державності. У преамбулі та в нормах чинної Конституції України визнано наявність права української нації, всього українського народу на самовизначення. Саме нація визначається як основний державотворчий елемент, джерело державної влади та носій державного суверенітету, яка несе найбільшу відповідальність за створення своєї держави. У чинній Конституції України вживається також поняття «Український народ», під яким розуміють сукупність всіх громадян України незалежно від їх національної приналежності і місця проживання. Проте, слово народ (грецькою – *ἔθνος* (етнос)) є багатоплановим поняттям, яке може мати такі значення: народ (населення) – населення держави, мешканці країни; народ – громадсько-політична сила, на яку опирається офіційна влада в країні; народ – форма національної та етнічної єдності (те саме, що і лат. *patio* «нація», народність, іноді плем'я; народ – взагалі люди, переважно у великій кількості. Враховуючи те, що Україна є багатонаціональною державою, вважаємо, що прийнятні для використання два терміни «Українська нація» і «Український народ» [4, с. 20-21]. Разом з тим, як свідчить історичний досвід, рушійною силою боротьби за українську державність була українська нація, яка приклала найбільше зусиль і понесла найбільше втрат. Саме українська нація передавала естафетний прапор в історичній боротьбі різних поколінь борців за Українську державу. Українська нація упродовж кількох тисячоліть проживає на території сучасної України, понад 1000 років тому почала створювати свою державність у надзвичайно складних умовах, зокрема тому, що не мала захищених природою кордонів, зате мала агресивних ближчих і дальших сусідів. Їй доводилося постійно боротися проти прагнень сусідніх держав захопити її багаті землі до своїх територій, запровадити на них колоніальний режим, денаціоналізувати саму націю, позбавити її самоідентичності, мови, історії, культури, сформувані у неї почуття меншовартості, другорядності тощо [2, с. 790]. Однак, не дивлячись на всі труднощі, українська державність зберіглася і має свою давню історію.

Багатозначність терміну «нація» спричинила появу великої кількості концепцій, у виокремленні яких дослідники намагаються переосмислити цей феномен. Серед найвідоміших українських дослідників теорії і практики розбудови нації є видатний український політичний діяч, доктор права, професор Українського Вільного Університету, теоретик нації, редактор і публіцист, адвокат, один із лідерів ОУН Лев Ребет.

Народився Лев-Роман Михайлович Ребет 03 березня 1912 р. у місті Стрий в сім'ї поштового урядовця. Процес формування особистісного світогляду та правових переконань Л. Ребета розпочався з його виховання у сім'ї. З дитячих років відзначався глибокою релігійністю та відданістю українській національній ідеї. Брав активну участь у юнацькому русі пластунів. Після закінчення початкової школи, навчався в українській гімназії у Стрию. Під час навчання в гімназії включається до молодіжного руху [5, с. 92-93]. Становлення Л. Ребета як культурно-національного

та громадського діяча відбувалося в тісному зв'язку з його участю у роботі націоналістичних організаціях. З 1927 р. став членом Української Військової Організації (УВО), яка постала з метою продовжувати збройну боротьбу за національну державність. У ній брали участь військовики різних політичних партій, а створенню її сприяла міжнародна і внутрішньо-українська ситуація: в Україні тривала партизанська боротьба, справа Східної Галичини ще не була вирішена в міжнародній політиці, і хоч два українські уряди (УНР і ЗУНР) діяли не скоординовано, однак все це підносило настрої і творило надії на майбутнє. Тоді спонтанно поставали конспіративні гуртки молоді в самій країні і за кордоном під різними назвами («Молода Україна», «Комітет Української Молоді», «Воля» тощо), які згодом зникли або увійшли до УВО. Л. Ребет створює підпільні осередки УВО на Стрийщині [6]. Упродовж 1932–1936 рр. навчався на юридичному факультеті Львівського університету. У студентські роки Лев Ребет був одним з організаторів націоналістичного руху в Львівському університеті. У той час активно почала діяти ОУН. Її головною базою була молодь, насамперед студентська, яка виросла вже в традиції української державності. Л. Ребет вступив до ОУН у сімнадцятирічному віці. Завдяки своїй активності він швидко здобув авторитет. Спочатку він очолював провід ОУН у Стрийському повіті. Упродовж 1935–1939 рр. Л. Ребет – голова краювої ексекютиви на західноукраїнських землях. За свою політичну діяльність він близько трьох років провів у польських в'язницях. Під час розколу в ОУН підтримував С. Бандеру [7, с. 877].

У 1940 роках Л. Ребет брав активну участь національно-визвольній боротьбі в Україні. Після проголошення Акту відновлення Української Держави 30 червня 1941 р. Л. Ребет також долучається до державотворчої діяльності. Адже 30 червня 1941 р. у Львові в будинку товариства «Просвіта» на площі Ринок відбулися Українські Національні Збори, на яких були присутніми понад 100 представників зі всієї України, а також представник митрополита УГКЦ А. Шептицького о. д-р Йосиф Сліпий. Із балкона «Просвіти» Ярослав Стецько оприлюднив Акт відновлення Української Держави, який проголошував «створення Української Держави, за яку поклали голови цілі покоління найкращих синів України», а також закликав «увесь Український народ не скласти зброї так довго, доки на всіх українських землях не буде створена Українська Суверенна Держава». На башті Князівської гори у м. Львові було піднято національний прапор. Львівська радіостанція повідомила про Акт населення України і передала благословення митрополита Андрія Шептицького з цієї нагоди. Збори створили уряд «Українське Державне Правління» під керівництвом Ярослава Стецька. Офіційною тимчасовою резиденцією Українського державного правління визначено приміщення колишнього палати праці за адресою: м. Львів, пл. Смольки, буд. 4. Після проголошення Акту відновлення української держави 30 червня 1941 р. 5 липня Лев Ребет призначається другим заступником Голови Українського Державного Правління, яке очолював Ярослав Стецько, а після арешту останнього, певний час виконував функції Прем'єра Правління. За наказом ітлера було вжито репресивні заходи проти Українського державного правління. Як наслідок, 6 липня гестапо заарештувало у Кракові С. Бандеру, 9 липня у Львові – голову Українського державного правління Я. Стецька, а 12 липня членів Правління Дмитра Яціва, Романа Ільницького, Володимира Стахіва та Лева Ребета. Усіх їх перевезли до Берліна, і там нацисти впродовж двох місяців слідства вимагали від них відкликати Акт відновлення Української держави. Оскільки ж С. Бандера, Л. Ребет, Я. Стецько та інші керівники Українського державного правління відмовилися це зробити, нацисти відправили їх до концентраційних таборів. Гестапівці заарештували Л. Ребета у вересні 1941 р. і доправили до Краківської тюрми, а згодом і до концтабору Аушвіц, де він був ув'язнений до грудня 1944 р. [8, с. 146]. Після звільнення з концтабору, Л. Ребет за дорученням Української Головної Визвольної Ради, виїхав до Мюнхена з метою представляти її у відносинах із західними союзниками. З 1945 р. у Мюнхені, Л. Ребет очолював організації ОУНР. Упродовж 1945–1948 рр. виконував повноваження головного судді Закордонних частин ОУН. Поряд з активною політичною діяльністю Л. Ребет велику увагу приділяв науковій та публіцистичній роботі. У 1949 р. він успішно захистив докторську дисертацію на тему: «Держава і нація». З 1952 р. – доцент, а з 1954 р. – професор державного права Українського вільного університету у Мюнхені. Автор наукових праць у галузі політології, соціології, держави і права, член Наукового товариства імені Шевченка. Крім наукової діяльності, Л. Ребет приділяв значну увагу розвитку в еміграції української преси й публіцистики. Він співробітничав з такими україномовними виданнями, що виходили в Німеччині, як «Українська трибуна», «Час», «Сучасна Україна». З 1955 р. аж до смерті був головним

редактором тижневика, а згодом місячника «Український самостійник», у якому публікувалися його статті з актуальних проблем українського політичного руху, релігійних та церковних питань, розповіді про ситуацію на українських землях в складі СРСР. Одночасно намагався перебудувати засади українського національного руху, відкинувши радикальні гасла на кшталт «Україна для українців». Унаслідок численних партійних конфліктів Лев Ребет разом зі своїм соратником і однодумцем Зиновієм Матлою створили нові керівні органи Закордонних частин ОУН. З огляду на наявність двох провідників прихильників цього крила ОУН назвали «двійкарями» [9, с. 629]. Комуністичний тоталітарний режим СРСР відносив Л. Ребета до числа найнебезпечніших українських діячів. Про це свідчить те, що у першій половині 1950-х років було організовано кілька безуспішних спроб його викрасти, але врешті-решт було ухвалено рішення його знищити. Лева Ребета було жорстоко вбито агентом КГБ Богданом Сташинським (який згодом убив Степана Бандеру) 12 жовтня 1957 р. на сходах у будинку редакції «Українського Самостійника» в Мюнхені. Згодом на судовому процесі, Б. Сташинський пояснював своє рішення розправитися з Ребетом тим, що, як він дізнався, перед ним був «теоретичний голова (тобто провідний теоретик) українців в екзилі», бо Ребет «опрацьовував для своїх газет не стільки хроніки подій дня, скільки, в першу чергу, ідеологічні питання».

Особливу увагу привертає низка ґрунтовних наукових праць Л. Ребета з теорії та історії української нації, серед яких: «Формування української нації». Мюнхен, 1951; «Теорія нації». Мюнхен, 1955; «Походження українців, росіян, білоросів у світлі сучасних радянських теорій». Б/м, 1962 (нім. мовою – 1956); «Світло і тіні ОУН». Мюнхен, 1964 та ін.

У своїй праці «Формування української нації» Лев Ребет детально розглядав причини упадку, господарської та культурної ізоляції української спільноти за часів Золотої Орди, аналізував причини територіальної роздробленості українських князівств та визначив значення Галицько-Волинської держави для продовження державного життя українського народу. На історичних прикладах Л. Ребет показав негативні впливи на українське населення в умовах литовської та польської окупації українських земель. Л. Ребет слушно зауважував, що під час відродження українського народу важливу роль відігравали релігія і православна віра, які протиставлялися католицизму і ополяченню та стали носіями української традиції та формуванню національної свідомості. Саме українське міщанство, частина дрібної шляхти та ремісники виявились носіями культури та державницьких традицій. Однак, тільки незалежна українська військова козацька верства стала тією військово-організаційною силою, яка швидко набирала рис національної держави, а в добу гетьманування Богдана Хмельницького завдяки військовим та політичним успіхам козаків постала одна із наймогутніших на той час Українська держава, яка відіграла визначну націотворчу роль і впродовж кількох років на її території «кристалізувалась українська спільнота, зближуючись до вищого типу – до нації», в якій основною політичною силою було козацтво [10].

У інших своїх працях Л. Ребет розглядав націоналізм як ідеологію, яка має бути заснована на почуттях національної гідності, самоповазі та національній свідомості. Л. Ребет переконливо доводив у своїх працях, що український народ має право на політичне самовизначення і створення власної держави. Л. Ребет вважав, що для побудови власної держави, насамперед, необхідно спочатку підвищити національну свідомість та культуру народу. На думку Л. Ребета, для цього необхідно українському народові повернутися до своїх національних коренів, до власної історії та культури, щоб зберегти та утвердити свою національну ідентичність. Політичні погляди Л. Ребета є актуальними і для сучасної України, зокрема його розуміння сутності націоналізму. Л. Ребет справедливо зазначав, що націоналізм як ідеологія має бути заснована на принципах національної свободи, самовизначення, самоврядування, рівності, справедливості та відповідальності. У своїй науковій концепції Лев Ребет наголошував на важливості збереження української культури та мови, на збереженні національної ідентичності українців. Націоналізм повинен бути демократичним та соціальним. Він прагнув до створення національно-визвольної організації, яка би об'єднала різні верстви населення та працювала на користь всього українського народу. Л. Ребет віддавав перевагу створенню національної державності, але вважав, що джерелом влади в державі має бути народ, а не політична еліта. Особлива актуальність поглядів Л. Ребета на важливість моральних чеснот та культурних цінностей, таких як свободолоубство, справедливість, чесність, працьовитість, творчість, традиції, релігія та мова. Л. Ребет вважав, що ці цінності є важливими для українського та інших народів [5, с. 93].

Цікавою є джерелознавча праця Л. Ребета «Світло і тіні ОУН» (Мюнхен, 1964), яка міститься багатий фактологічний матеріал, що дає можливість об'єктивно і всебічно оцінити сутність радянського тоталітарного комуністичного режиму [7, с. 877].

Однією з найбільш цікавих і досі належно невивчених наукових праць д-ра Л. Ребета є його габілітаційна праця «Держава і нація», яка, на жаль, залишилася неопублікованою. Деякі розділи цієї дисертаційної праці були використані ним при написанні книги «Теорія нації». У цих ґрунтовних наукових працях Л. Ребет проаналізував психологічні та соціологічні основи держави. Він зазначав, що «держави – це соціальна воля, свідомість та мета, однак психологічні елементи не вичерпують суті держави». Основою кожної держави «є якесь одне етнічне ядро, якась спільнота, колись плем'я, тепер – нація». Воля народу, що через його політичну активність виступає як нація, легітиміє державу. Однак, процедура її виявлення є недосконалою і воля ця побіч всіх прийомів не дає, без сумніву, встановити, що і є причиною недосконалості побудови демократичної системи. Л. Ребет намагався розкрити співвідношення між державою і нацією, їхню взаємодію через порівняння спільних і відмінних рис, справедливо наголошував на зовнішню форму нації, а націю – як внутрішній зміст держави, як також розкривав націотворчу роль держави [10].

Вагоме місце в творчості Л. Ребета займає його праця «Теорія нації» (Мюнхен, 1955), у якій вчений розкрив походження слова «нація» та його значення за «старих часів», висвітлив особливості формування поняття «нація» за середньовіччя, показав умови кристалізації поняття «нація» і «народ» за новітніх часів. В різні часи і в різних країнах «націями» називали корпорації чужеземних студентів, купецькі союзи, парламентські фракції, а пізніше – географічні групи; однак, бачимо, що в той час етнічна приналежність не була, як видно, вирішальною, а скоріше стихійним, аніж політичним фактором. Кристалізація понять «нація» і «народ» відбулися у період Нового часу [11, с. 14–24].

Лев Ребет у праці «Теорія нації» підкреслював, що «нації – це твори історії. Оформлялись вони упродовж довгих сторіч, однак остаточно оформились вони у своєрідних культурних, цивілізаційних та господарських відносинах, питомих новітній добі». Нації як новітнє явище, мабуть, не слід переносити на давні часи, бо старовинні народи були передусім фізичними народами, виростили із безпосереднього кровного зв'язку і головним чином опиралися на біологічний ґрунт. «Соціальні об'єднання» (народи), на думку автора теорії, не дивлячись на високу культуру, не вийшли за рамки насильницьких систем, де тільки панівна частина – еліта – вважалась підметом у державі і була носієм культури» [10].

Як вище зазначалося, Л. Ребет у своїй праці «Теорія нації» наголошував, що «старовинний світ не знав явища і поняття нації, не було сформульовано чіткого поняття «нація» за середньовіччя». У процесі історичного розвитку етнічної спільноти, формування елементів та інститутів нації важливе значення мав поділ влади на світську і духовну. Особливу місію виконувала церква, яка була близькою до створення тривкої єдності усього християнського світу. Певний вплив на формування нації мав розвиток громадської самодіяльності, виокремлення ролі етнічних груп. У період становлення Нового часу формуються модерні держави, які стають основою формування політичної нації, зокрема в Західній Європі. Л. Ребет обґрунтував, що «абсолютистична держава творить межі для нації, сприяє зростанню сили громадянства поза державою, виокремлює ідею суверенітету народу, показує історичні корені нації» [11, с. 40–45]. Цікавими є міркування Л. Ребета щодо основних чинників формування нації, наголошенні на місці і ролі держави у житті нації. На думку Л. Ребета «поняття нації зв'язується з найближчими і найбільш вловними явищами передусім, зовнішні, найсильніше зматеріялізовані і об'єктивні чинники. Вони спиналися передусім на явищах держави, яка дійсно, особливо в Західній Європі, де слово «нація» стало синонімом державної приналежності – була зовнішньо тотожна нації, яку політично організувала. Проте націю визначали також за іншими об'єктивними чинниками: мова, культура і т.д., які визначали національну єдність, без огляду на державні кордони. Третій підхід до явища нації виходив з психологічних залогів і клав натиск на суб'єктивні чинники, на волю і почуття взаємної приналежності» [11, с. 25–30].

Л. Ребет у праці «Теорія нації» переконливо довів, що «найстаршим критерієм визначення нації є критерій державності. В шостому виданні словника французької академії (1835 р.) націю дефінують як загал мешканців якоїсь країни, які живуть під однією і тією самою владою. Англійський словник із ХУІІІ сторіччя називає нацією значну кількість родин, які походять з однієї крові, уродилися в тій самій країні і живуть під тим самим урядом. Це показує, що у Франції

і Англії, які на століття скоріше від решти Європи зорганізувалися в централістичну державу, державний чинник поставлено на першому місці. Думка, що націю треба розуміти як загал громадян якоїсь держави, виростає на ґрунті історичного досвіду згаданих країн, державні кордони яких не тільки покривалися з етнографічними, але виходили поза них. Саме виключно державницький сенс слова «нація» довів до ототожнення його значення з поняттям держави. Звідси під національною приналежністю розуміється державна приналежність, звідси назва «Ліга Націй», чи «Об'єднані Нації», хоча в дійсності мова йде про лігу чи об'єднання держав, чи пак лише державних націй» [11, с. 61–66].

Особлива увага Л. Ребета у праці «Теорія нації» була приділена характеристиці культури і деяких її складників [11, с. 115–157]. Насамперед, вченим проаналізовано культурні підстави національного формування, кордони культури, показано її важливість для розвитку і утвердження нації, визначенні важливості релігії, мови. Л. Ребет справедливо наголошував, що мова є найважливіша передумова і наслідок формування нації, слушно акцентував на її силі впливу на формування національної свідомості та патріотизму.

Заслуговує великої уваги думка Л. Ребета про взаємний вплив культури і держави як наслідок існування і розвитку нації. Цілковиту рацію мав Л. Ребет, коли зазначав: «щойно в ХІХ сторіччі виплекалися нації на самій культурній основі, і вони стали навіть розсаджувати держави, саме багатонаціональні держави. Хоч поділ націй на підставі критеріїв культури й державности на культурні і державні нації теоретично необґрунтований, (державна нація – культурна, а культурна – державна), проте цей поділ треба брати до уваги, бо держава і культура це головні складники національної свідомості. Люди почувають себе певною внутрішньою цілістю на підставі спільних зв'язків культури або додатково тому, що належать до тієї самої держави. Це життєвий факт, що існує незалежно від наукового теоретизування і цей факт помагає зрозуміти зовнішню сторінку процесів. Однак при глибинній аналізі процесів націотворення класифікація націй за критерієм культури чи держави не видається такою зрозумілою. Повторюється вже не раз спостережене явище, що при точному розгляді чинників, які творять явище нації, реальні, здавалося б, природні явища стають плінними і невловними. Італійська нація існує, коли брати до уваги чинник культури, відколи існує італійська літературна мова. Італійська державна нація існує щойно від 1870 року, коли стара італійська культура знайшла політичне доповнення у власній італійській державі. Це саме стосується до німців і до всіх народів, культура яких давніша від їхньої держави. Державна нація прагне стати культурною, а культурна – державною [11, с. 116].

У праці «Теорія нації» Л. Ребет значну роль відводив характеристиці держави, яка є підсумком, результатом, наслідком розвитку нації. На думку Л. Ребета «держава – це найбільш значний і вловний показник життя нації. В Західній Європі, де вплив держави на національне формування найсильніший, слово національність стало навіть синонімом державної приналежності» [11, с. 67–113]. В Середній і Східній Європі, де розвиток націй ішов, з історичних причин, поза рамками держави, культура була головним показником національної окремішності, і її визначали більше межі мови чи релігії, ніж державні кордони. Однак, коли мова йде про саму найістотнішу суть нації, то вона, не дивлячись на величезну роль окремої держави і культури в житті нації, цими двома чинниками не вичерпується. Державна і культура як такі не визначають суті нації. Вони тільки найбільш яскраві та вловні показники її. Суть нації виявляє соціальна психологія, згідно з якою нація – це форма збірної сугестії, що по своїй природі не інша від сугестії, якій піддається будь-який натовп чи маса, з тією різницею, що сугестія, яка остаточно організує націю, в протилежність до хвилимої сугестії натовпу, тривка (від колиски до гробової дошки), і вона виховується не принагідно, а всіма шарами соціального життя на тлі тривких, традиційних, поколіннями дідичених вартостей. Це разом з ритмом поколінь, створює своєрідну систему безсмертності, здібної переборювати обмеженість часу і простору. Взаємовідносини між зовнішніми і внутрішніми видами національного життя визначаються коловоротом між буттям, що народило ідею, та ідеєю, що творить буття. Людина народиться і живе в системі цих взаємин однаково з природного примусу (народиться в своєму середовищі) і з власного вибору (формує в ньому свою індивідуальність і здійснює свої амбіції). Нація бо як спільнота має найбільшу інтенсивність впливу, і людина належить до неї усім своїм еством і всіма сторінками свого життя» [11, с. 25–30]. Також держава спричиняється до формування і розвитку нації. Державна є зовнішньою формою нації. Л. Ребет визначив спільні корені модерної держави і нації, показав відмінність між державою і нацією, визначив інтегруюче значення поодиноких елементів держави, показав

значення носіїв влади – монархів, феодалів, інтелігенції у розвитку нації. Відмінність між нацією і державою полягає в тому, що центр тяжіння нації містить в суб'єктивному і внутрішньому, скільки б нація не об'єктивувалася. Держава, не дивлячись на всі психологічні, головним чином вольові підстави, пов'язана вирішально із зовнішніми формами і фактами. Нація – це передусім стихія, держава – організація. Держава ніколи не вичерпує змісту нації, що представляє собою стихію. Нація як жива сила перебуває понад всякими нормами і формулами. Вона не може бути ні готовою, викінченою, закостенілою, ні адміністративним наказом забороненою чи розв'язаною [10]. Цікавими були міркування Л. Ребета про значення території, символів і державних функцій. Вчений характеризував людський елемент, расу, родину, покоління, визначав основи формування та функціонування суспільства.

У праці «Теорія нації» Л. Ребет значну увагу приділив аналізу психологічної сутності нації, особливу визначив роль свідомості та волі яскравих представників нації, виокремив колективну свідомість та розкрив її сутність [11, с. 159–171].

Висновки. Таким чином, аналіз наукової концепції Л. Ребета щодо теорії нації дає підстави стверджувати, що нація як історична спільність людей відіграє важливу роль у процесі формування їх території, економічних зв'язків, мови, деяких особливостей культури. Л. Ребет дотримувався думки про цінність нації як найвищої форми суспільної єдності та її первинності в державотворчому процесі. Л. Ребет був вважав, що «українська нація – це духовна, культурна і політична спільнота, і тому повноцісна і повновартісна нація з повною скалею об'єктивних і суб'єктивних ознак, яка, не дивлячись на своє поневолення і всупереч перепонам, розгортає всю можливу життєву енергію». Політико-правові погляди Л. Ребета вже на початку формування його громадянської позиції набули національного спрямування та мали чітку орієнтацію на ідею національної єдності. Проф. Л. Ребет зазначав: «Нація – це (побіч релігії) найвищий тип спільноти і тому, що охоплює своїм впливом ціле життя людини, разом з тим це найбільш тотальне з'єднання. В умовах постійного тиску і пропаганди країн-загарбників державний діяч наголошував на важливості усвідомлення країнами себе не «руським, русским, малоруським, малорусским, рутенським, подкарпаторусским, русинським», а єдиним українським народом». Л. Ребет протягом усього життя виступав за утвердження української ідеї, боровся за визнання та збереження української мови, її вивчення й використання в навчальних закладах, органах виконавчої влади, судових органах. Аналіз наукового доробку та громадської діяльності діяча підтверджує, що Л. Ребет, відстоюючи національні інтереси в пресі та здійсненні освітньої політики в державі, наочно ілюстрував ті загальнолюдські, демократичні ідеали, які повинні привести до консолідації українських земель, що століттями перебували у складі різних держав. Незадовго до вбивства його агентом КДБ Б. Сташинським писав: «Український народ, будучи у Східній Європі народом з найстаршою хліборобською культурою, має дані бути також речником передових думок людства на тих просторах. Україна може і повинна стати зразком політичної культури для всього оточення і на місце тиранії, яку сторіччями на Сході репрезентувала російська – біла і червона – імперія, показати зразок модерної демократичної держави, де свобода і гідність людини не є пустим звуком». Ці слова Лева Ребета сьогодні також є актуальними для сучасної України, яка бореться за свою територіальну цілісність та державний суверенітет.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Нагорна Л.П. Ідентичність національна. Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. К.: Наукова думка. 2005. Т. 3 Е–Й. С. 415.
2. Тищик Б.Й. Історія держави і права України: акад. курс: підручник. К.: Ін Юре, 2015. 808 с.
3. Винниченко В. Заповіт борцям за визволення. 1949. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=2930>.
4. Бойко І., Святоцький О. Витоки, етапи становлення та розвиток Української державності. *Право України*. 2020. № 1. С. 17–40.
5. Едер П. Ідеологія українського націоналізму у концепції Лева Ребета. Видатні випускники юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка та їхня роль в історії українського державотворення: *збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції* (м. Львів, 24 березня 2023 р.) / І.Й. Бойко (голова редколегії), Ю.В. Олій-

- ник (відп. секр.). Львів, 2023. Вип. 3. С. 92–97.
6. УВО – Українська військова організація. Українська мала енциклопедія: 16 кн.: у 8 т. / проф. Є. Онацький. Накладом Адміністрації УАПЦ в Аргентині. Буенос-Айрес, 1966. Т. 8, кн. XV: Літери Ст–Уц. С. 1946.
 7. Андрусак Т. Ребет Лев-Роман. Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького; редкол.: Ю.І. Римаренко (відп. ред.) та ін. К.: Довіра: Генеза, 1996. 942 с.
 8. Герасимова Г.П. Ребет Лев. Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. К.: Наукова думка, 2012. Т. 9: Прил. С. 146.
 9. Патриляк І. Ребет Лев. Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. К.: Парламентське видавництво, 2011. С. 626.
 10. Панченко Олександр. Професор Лев Роман Ребет – науковець і теоретик нації // <https://ukrohliad.org/analytics/profesor-lev-roman-rebet-naukovets-i-teorety-k-natsiyi.html>.
 11. Ребета Л. Теорія нації. Мюнхен: В-во «Сучасна Україна», 1955. 199 с. <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/21126/file.pdf>.